

DEN VROLYKE TUCHTHEER: EEN ABCOUDER RAADSEL

Er verscheen in de jaren 1729 en 1730 in Amsterdam een tijdschrift, dat wekelijks uitkwam, ter grootte van acht pagina's: *Den vrolyke Tuchttheer*. De auteur ervan houdt zich opvallend vaak bezig met personen en plaatsen langs Vecht, Amstel, en vooral met figuren uit de streek rond Abcoude.

Dat uit zich niet alleen in opmerkingen als 'vloeken als paardetuyschers op de Abkouder markt' (met betrekking tot figuren aanwezig in een koffie- en loterijhuis bij de Amsterdamse St. Luciënsteeg, p. 171), of aanmerkingen op dames van lichte zeden afkomstig uit de 'wollefsklem' (de Voetangel?) die 'vernedert door de noot, middagmaalen op een halve stuyver graauwe erreten, en avondmaalen op een pintje Abkouer karne-melk' (p. 157), of in een terzijde over een snijdertje 'zo snapachtig als het Abkouder vroedwyf Margje op een kraambezoek van luydruchtige boerinnen'.

De auteur, Jacob Campo Weyerman, moet er zelfs gewoond hebben. Zo begint hij zijn nummer van 20 maart 1730 (p. 297) met de overpeinzing: 'Het is eenmaal gebeurt dat ik my ging vermeyen om en by de vervalte torens en gesloopte saalen van het Abkouder slot, toen een lootzwaare luyt myn ziel becroop, een overval dat my nooit zou zyn overgekomen, by aldien ik minder bespiegelingen had gemaakt, over 's weerelds wisselvalligheden, en over de beurtverwisselingen der tyden'. Bij die slotgracht nu ontmoet hij een oude jood 'die in de met lis en andere onkruiden bedykte slotsgracht na plotte doorbraasems (distels?) zat te hengelen', die hem enige 'Talmudische sprookjes' vertelt. Die verhalen zijn tamelijk onbegrijpelijk. Maar over het waarom daarvan, en het verband met Abcoudenaars, straks verder. Eerst iets over dit tijdschrift en zijn auteur.

De *Tuchttheer* wordt gerekend tot de z.g. satirische tijdschriften. Een ieder kent waarschijnlijk uit zijn schooltijd nog wel 'spectators', zoals bijvoorbeeld Van Effen die schreef: 'verlichte' periodieken uit de 18e eeuw, vol kritiek op als verouderd of onzake-lijk ervaren maatschappelijke gebruiken en situaties, met voorlichting over vorderingen in wetenschap, letterkunde, toneel e.d., dikwijls inzichtelijk gemaakt door middel van 'verkeerd' sprekende figuren. Van satirische tijdschriften, die eigenlijk voorlopers van de spectators zijn, maar er tevens bij tientallen náást bleven voortbestaan, is veel minder bekend. Hun voorlichting was oorspronkelijk meer toegespitst op commentaar op binnen- en buitenlands sociaal en politiek nieuws. Meestal op spottende wijze, en, waar het personen betrof, op verdeckte wijze sprekend wegens de censuur. Ook zij opereerden, zij het maar half in ernst, als het volk 'lerend'. Dit genre is zijn eigen leven gaan leiden. Er zijn er die de kunst van het schrijven over individuen ('particularizeren') — wat in die tijd door de wetgeving sterker dan nu belemmerd werd maar toch altijd een bepaalde sociale noodzaak is — tot een uit het oogpunt van stilistiek hoog niveau verheffen, met behulp van nog ononderzochte vormgeving en stijlmiddelen.

Jacob Campo Weijerman (1677—1747) kan ongetwijfeld beschouwd worden als grootmeester in dit genre. Geboren te Breda, van origine schilder, is tenminste zeker dat hij de hele europese verlichtingscultuur goed kende; hij bereisde Frankrijk, Duitsland, Italië, de zuidelijke Nederlanden, Engeland (waar hij onder meer voor koningin Anna schilderde). Hij was opgevoed op de klassieke wijze; schreef toneelstukken, een historie van het pausdom, en een soort schildersencyclopedie. Daarnaast begon hij vanaf 1720 een reeks tijdschriften, die i.h.a. een jaar lang bestonden, en waarin naast het bespreken van onderwerpen van algemeen belang, het reilen en zeilen van delen van de Hollandse burgerij op de voet gevolgd werd. De mening van zijn tijdgenoten was daarover nogal verdeeld, maar hier daarop in te gaan zou te ver voeren. Een nauwluisterend Abkouds voorbeeld uit de *Tuchttheer* is het volgende:

'Myn korrespondent, die zich in die bovengemelde burgt verschuylt, gelijk als Klaas Molenwiek, en een Rechtsgeleert Gouddraadtrekker zich verschuylen in het St. Patriks vagevuur van Kuylenb (Kuilenburg), schryft my omstandiglijk, dat hy onlangs den geduchten Schout Binnebeurs, en den doodelijken Negra Croce, heeft beluystert, die elkanderen aldus toegegrauwd en by wyze van een konversatie.

BINNENBEURS

Helaas! broeder dier, wy leeven in de zelfkant van de ondankbaarste en verbasterdste aller eeuwen; want primo, Myn, overrype Maitres, niet tegenstaande dat ik kaar een hoekhuys had gehuurt vlak over een Mosquê, om haar een geurtje van deugd te doen verooveren, heeft zich plomp verlooren weggegoopen in de slaverny eens moabieters.

Secundo, Myn domestieke dienstmeyd, die zo getaand was als de vuurstookster van een diepwatersche bokkingkeet, heeft myn gryzen kruyn bestooken met een kermiskind, alhoewel myn gesteltenis zo koel is als den inboel van een yskelder.

Tertio, Myn onderhoorige boeren hebben min achting voor myn persoon, als een Mennoniet walcgh betuygt voor een afgekeurde meloen, en dat bleek onlangs in een stuk schelms van een boer, die myn karakter afschetste met de volgende lampzwarts koleuren.

Den Schout Binnebeurs, sprak hy, leeft op het bederf eens boers, gelyk als een herfstslak aast op een afgedroopen kannetjesappel; en gelyk als de ketelboeters altoos regen en donder meebrengen, waar zy ook komen, zo sleept hy altoos de verwoesting na te dier plaatze daar hy zyn hoeven gaat nederzetten. Hy is een mieren-eeter, vervolgte hy op dien toon, grootgekoestert in tweedragt, en vetgeweyd in overtredingen, wiens geluyd den boer doet zidderen, gelyk als het geschuywel eens Basilikus de mindere serpente doet verstuyven. Indien hen iemand adviseert over de minste beuzeling, by voorbeelt het ontvreemden van een paard, het openrammelen van een deur, of het pennen van een valsch handschrift, dan knikt hy met zyn Holofernes hoofd, draait de pen om achter zyn Midas lepels, en schreeuwt, Het zal 'er niet eens op aankomen! Een dienaar van de Justitie ten platten lande is doorgaans zyn tweede hand, zynde die knaap hem zoo noodzaakelyk, als een hoer aan een koppelaares, een Apotheeker aan een Dokter, en een Jood aan een Aktionist. Hy mest zich op de vervloekingen, gelyk als de Kamomil groeit als die wort vertrapt, of gelyk als een Hospitaals opziener uydeyt in langduurige ongemakken. Met een woord, ik wensch dat den Satan een prise du corps tegens hem mag obtineeren, en hem op zyn hoorns voorthorten na Lucifers domeynen, of anders zal 'er geen zuygeling in het gehugt van de Wolfsklem (Voetangel?), of geen rietvoorn in ons aamborstig Meertje (Abkouder meer) overblyven.

NEGRA CROCE

Snyd een dief den strop af, en hy zal uw den hals breeken, zegt het oud onvervalscht spreekwoord; zo dat ik wil zeggen, doet jemant quaad en hy zal uw verwenschen. Dit zinspreuk ben ik debet aan myn Molenaars jongen die de leverantie van kievits-eyers heeft op myn door de pen des Heremyts beruchte puytenplaats (Meerenhoef, waar Weijerman woonde), een knaap die ik wel zou durven ophangen tegens myn buurman sleeper Jan, alhoewel den laatste een kroegenier zonder gewisse, een pachter zonder mededoogen, een gek met een vooroordeel, en een bul is zonder gewisse.

BINNEBEURS

Hoe komt dat de pas, Molik, of benje gezet om het spel van de verkeerde propoosten te doen herleeven?

NEGRA CROCE

Wel, ton des menschdoms, dorpskist vol vocht, bakkerstrog van dierlykheit, uyt-

hangbord det waterzucht, bom vol wind, portmantel vol wyn, wozak vol bier, eerwaarde ondeugd, gryze ongerechtigheyt, ydelheyt in jaaren, en roffiaan in zeeden, ik zal uw een fabeltje vertellen in rym, om de dichters van de Wolfsklem de knevels te zetten.'

Enzovoorts enzoverder. Deze figuren en hun aanhang komen uitgebreid aan de orde, niet alleen in de *Tuchtheer*, maar ook in vele andere van Weijermans werken. Steeds op dezelfde verdeckte manier, wisselend van benaming maar niet van eigenschappen. Wie zijn het? Het gaat wel degelijk over Abkoudenaars. Als men namelijk weet dat de auteur elders in dit tijdschrift zich beschrijft als wonend op Meer en Hoef (ook Meer en Hoof, Meer en Nest genoemd; thans Voetangelweg 3), en men gaat verder zijn levensgeschiedenis na, dan blijkt bijvoorbeeld uit zijn proces, door het Hof van Holland tegen hem gevoerd 1737—1739, dat er een bekentenis van Weijerman bestaat die deze antagonie kan ophelderen.

Twaalf of dertien jaren geleden, zegt hij, woonde hij in Breukelen, toen er een persoon bij hem kwam met het verzoek in zijn blad dat hij toen schreef enige passages in te lassen over een zekere Corisca. Weijerman stemde er in toe, en schreef daartoe een advertissement dat hij in zijn eigen tijdschrift plaatste dat hij binnenkort over een zekere Corisca de nodige verhalen zou gaan doen (hetgeen bedenkelijk naar chantage riekt — een van de redenen trouwens van dat proces). Daarop werd hij uitgenodigd op Meer en Hoef te verschijnen, waar hem een betraand weeuwte vroeg dat alles toch niet te publiceren: zij was de Corisca in kwestie, zou haar eer verliezen, etcetera (Weijerman deelt trouwens mee dat hij eerst achter rustbank en bed keek, waarschijnlijk om ongewenste luisteraars te ontdekken). Toegestemd. Sedert, zegt hij, had hij deze buitenplaats in plaats van mevrouw Plevier in huur van de eigenaar De la Croix [die ook op de Voetangelweg, in Oldenhof, woonde], terwijl nadien het weeuwte via een nicht of kamenier hem nog twee zilveren kandelaars liet bezorgen via zijn boekverkoper Hendrik Bosch op de St. Luciënsteeg te Amsterdam. Deze plotse huuroverdracht lijkt ook een bepaalde relatie tussen het weeuwte en De la Croix — zo te zien de *Negra Croce* van het citaat — te veronderstellen. (Stukken Hof van Holland RA Den Haag 5443, dossier 7). Bovendien is in het RA Utrecht (Recht. Arch. 1762, protokol van de Abkouse notaris Jacobus Gousset) nog terug te vinden dat in 1728 De la Croix de schout Gousset opdracht geeft Weijerman zijn huur te laten betalen. En 'Gousset' betekent zoiets als beurs, portefeuille; op zijn achttiende-eeuws: 'binnenbeurs'. Zo zijn we, alleen om dit stukje te verklaren, alweer wat verder. Maar daarmee zijn we nog niet uit alle andere opmerkingen in dat stuk. Wwasi worden *Negra Croce* en *Binnebeurs* opgevoerd als verblijvend in Kuilenburg — een vrijstad, vluchtplaats voor bankroetiers en dergelijke. Dat betekent een speurtocht naar eventuele onwettige financiële transacties. En wie zijn in hemels naam hun relaties Klaas Molenwiek, een rechtsgeleerd gouddraadtrekker, die molenaars jongen, die kroegnier, die sleper Jan? Elders komen in hun entourage nog voor een Frans auteur, een dichter Jan Hoppestein of Jan Hoppesak, een Abkouder torenuil (de ambachtsheer Th. de Leeuw?), een dorpskoster, een geneesheer en kwakzalver, en vele, vele al of niet amia-bele vrouwspersonen. Het is bekend dat Weijerman nooit ongecontroleerd schrijft; zo is dat kermiskind van schout *Binnebeurs* inderdaad archivalisch traceerbaar.

Maar misschien zijn er Niftarlake-lezers, die veel meer weten van de petitie *histoire* van Abkoude in de jaren 1725 tot 1730, meer kennis hebben van de verrichtingen van een tamelijk beroemd auteur in deze eeuwheft in deze streek. Er is momenteel een werkgroep aan de universiteit van Amsterdam die een aantal mysteriën rond de *Tuchtheer* poogt op te helderen, ten behoeve van een uitgave van een aantal nummers van dit blad. Elke opheldering is welkom, lezers!

En misschien een volgende keer uitvoeriger over Campo Wijerman en Abkoude.